

## THE ROLE OF POETRY MEMORIZATION IN THE DEVELOPMENT OF AUDITORY MEMORY IN YOUNG CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Gunel Ahmadova

Doctoral Student, Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

E-mail: gunelahmedova@yandex.ru

<https://orcid.org/0009-0008-0663-3737>

**Abstract.** This article presents a structured poetry memorization program developed for the diagnosis, analysis, and correction of auditory memory in children with intellectual disabilities. Auditory memory plays a crucial role in the development of speech skills, mastery of the curriculum, and the enhancement of other cognitive functions. Poetry memorization can serve as an effective tool for children with intellectual disabilities, supporting auditory memory development and improving the ability to perceive and retain spoken information. The mechanism behind learning poetry lies in its rhythmic and rhymed structure, which facilitates information processing and retention. Memorizing poems not only strengthens memory but also activates additional neuropsychological processes, such as attention, phonemic perception, and motor skills. The study involved 50 children aged 6 to 10 with intellectual disabilities, divided into an observation group (25 children) and an experimental group (25 children). Auditory memory was assessed before and after the experiment, and the analysis of results is presented in this article.

**Keywords:** children with intellectual disabilities, auditory memory, poetry memorization method, diagnostic methods, corrective work.

**DOI:** 10.30546/2709-2488.3.2025.0101

**To cite this article:** Ahmadova G. (2025). The role of poetry memorization in the development of auditory memory in young children with intellectual disabilities. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 252, Issue III, pp. 53-64.

**Article history:** received – 21.07.2025; accepted – 28.08.2025.

CC BY 4.0. Authors expressly acknowledge the authorship rights of their works and grant the journal the first publication right under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY, which allows the published work to be freely distributed to others, provided that the original authors are cited and the work is published in this journal.

## İNTELLEKTUAL İNKİŞAF POZUNTUSU OLAN KİÇİK YAŞLI UŞAQLARDA EŞİTMƏ YADDAŞININ FORMALAŞMASINDA ŞEİR ƏZBƏRLƏMƏNİN ROLU

Günəl Əhmədova

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun dissertantı

E-mail: [gunelahmedova@yandex.ru](mailto:gunelahmedova@yandex.ru)

<https://orcid.org/0009-0008-0663-3737>

**Annotasiya.** Məqalədə intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqların eşitmə yaddaşının diaqnostikası, təhlili və korreksiyası məqsədilə strukturlaşdırılmış şeir əzbərləmə proqramı tərtib edilmişdir. Eşitmə yaddaşı nitq bacarıqlarının formalaşmasında, tədris proqramının mənimsənilməsində və digər idraki funksiyaların inkişafında vacib rol oynayır. İntellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda şeir əzbərləmə-eşitmə yaddaşının inkişafına kömək edən, səsli informasiyanı qavrama və yadda saxlamayı yaxşılaşdıran təsirli bir vasitə ola bilər. Şeir öyrənmənin iş mexanizmi, onun ritmik və qafiyəli quruluşunda gizlidir; bu xüsusiyyətlər məlumatı qəbul etməyi və yadda saxlamağı asanlaşdırır. Şeirlərin əzbərlənilməsi təkcə yaddaşı gücləndirmir, həm də diqqət, fonematik qavrayış və motor bacarıqları kimi əlavə neyropsixoloji prosesləri aktivləşdirir. Tədqiqatda 6–10 yaş arası intellektual problemli 50 uşaq iştirak etmiş, onlardan 25 nəfəri müşahidə qrupunda, 25 nəfəri isə eksperimental qrupda yer almışdır. Eksperimentdən əvvəl və sonra eşitmə yaddaşının diaqnostikası aparılmış və nəticələrin təhlili məqalədə öz əksini tapmışdır.

**Açar sözlər:** intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlar, eşitmə yaddaşı, şeir əzbərləmə metodu, diaqnostika metodları, korreksiyaedici iş.

**DOI:** 10.30546/2709-2488.3.2025.0101

**Məqaləyə istinad:** Əhmədova G. (2025). İntellektual inkişaf pozuntusu olan kiçik yaşlı uşaqlarda eşitmə yaddaşının formalaşmasında şeir əzbərləmənin rolu. «*Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*», № 3 (252), səh. 53-64.

**Məqalə tarixçəsi:** göndərilib – 21.07.2025; qəbul edilib – 28.08.2025.

CC BY 4.0. Müəlliflər açıq şəkildə öz əsərlərinin müəlliflik hüquqlarını təsdiq edir və jurnala Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisenziyası çərçivəsində ilk nəşr hüququnu verirlər. Bu lisenziya, əsərin bu jurnalda yayımlandığı və orijinal müəlliflərə istinad edildiyi halda, onun sərbəst şəkildə digər şəxslər tərəfindən yayılmasına icazə verir.

## **Giriş / Introduction**

Dünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına əsasən, intellektual pozulma dünya əhalisinin təxminən 1–3%-ni təşkil edir (WHO, 2019). Bu, intellektual inkişafın müxtəlif səviyyələrində gecikmə və ya zəifləmə deməkdir. İntellektual inkişafında gerilik olan uşaqlar akademik nailiyyətlərlə yanaşı, sosial ünsiyyət və qarşılıqlı münasibətlər daxil olmaqla gündəlik həyatın müxtəlif sahələrində çətinliklərlə qarşılaşırlar [Schalock, R. et al. 2010]. Xüsusi pedaqogika elmi intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqların psixoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və onların sosial adaptasiyasının təmin edilməsi yollarını araşdırır [Hüseynova, N., Məlikov, M., 2018].

İntellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda müşahidə olunan, geniş yayılmış və əhəmiyyətli koqnitiv defisitlərdən biri eşitmə yaddaşının pozulmasıdır [Alloway, T. et al. 2016]. Nitq inkişafı, oxu bacarıqlarının mənimsənilməsi, şifahi təlimatların qavranılması və təlim fəaliyyətində uğurla iştirak etmək üçün eşitmə yaddaşının əhəmiyyəti çox vacibdir [Baddeley, A.D., 2003]. Eşitmə yaddaşının inkişafdan geri qalması intellektual problemli uşaqların öyrənmək, ünsiyyət qurmaq və ətraf mühitə uyğunlaşmaq bacarığını əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirir [Koppenhaver, D. et al. 2000].

Mövcud korreksiyaedici metodlar – təkrarlamalar, “vizual dərslik” strategiyaları və tədris materialları intellektual inkişafa uyğunlaşdırılsa da, bu kateqoriyadan olan uşaqların eşitmə yaddaşının inkişaf etdirilməsi üçün innovativ və effektiv yanaşmaların araşdırılması aktual bir vəzifə olaraq qalmaqdadır [Hodapp, R.M., Fidler, D.J., 1999].

Xüsusi psixologiyanın müasir yanaşmalarında yaddaş, diqqət və təfəkkür proseslərinin inkişafı intellektual çətinlikləri olan uşaqlarda xüsusi korreksiyaedici metodlarla tədqiq edilir [Hüseynova, N., Aslanova, S., 2018].

Son illərdə qayğıya xüsusi ehtiyacı olan uşaqların reabilitasiyasında musiqi və ritmik müdaxilələrin istifadəsinə artan maraq müşahidə olunur [Thaut, M.N., Gardiner, M.F., Holmberg, D., 2014]. Musiqi – ritm, melodiya və quruluşu ilə beynin müxtəlif sahələrini stimullaşıdır və yaddaş da daxil olmaqla digər koqnitiv funksiyaları yaxşılaşdırır bilən unikal xüsusiyyətlərə malikdir. Xüsusilə ritm, qafiyə, təkrarlama və nitq quruluşunu özündə birləşdirən şəir və onun əzbərlənməsi, intellektual problemli uşaqlarda eşitmə yaddaşının inkişafını müəyyən dərəcədə təmin edə bilər.

Şeirlər, strukturlaşdırılmış formalarına görə məlumatın yaddaşda kodlaşdırılmasını və saxlanmasını asanlaşdırır [Conrad, R., 1964]. Ritm və qafiyə, informasiyanı daha yaddaqalan edən mnemonik texnika kimi əsas sözlərin və ifadələrin

təkrarlanması yolu ilə materialın yaddaşda “bərkidilməsinə” kömək edir [Ebbinghaus, H., 1885/1964]. Şeirlər əksər hallarda zəngin bədii obrazlar və emosional məzmun ehtiva edir ki, bu da müsbət assosiasiyalar yaradaraq yaddaşın möhkəmlənməsinə şərait yaradır [Rubin, D.S., 1995]. Əqli və fiziki inkişafı ləngiyən uşaqların diaqnostikası və korreksiyası onların inkişaf səviyyəsini dəqiq qiymətləndirməklə bağlıdır” [Qasımov, S., Kərimova, E., 2004].

Şeir əzbərlənməsinin intellektual problemli uşaqların eşitmə yaddaşının inkişafına müsbət təsiri barədə nəzəri əsaslandırma mövcud olsa da bu üzrə birbaşa empirik araşdırmalar çox az saydadır. Mövcud tədqiqatlar, əsasən, intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda musiqi terapiyası vasitəsilə koqnitiv funksiyaların inkişafına təsirini öyrənməyə yönəldilmişdir [Thompson, C.P., Kohn, L.E., Jonson, K.S., 2005].

### **Problemin qoyuluşu**

İntellektual inkişafında pozulmalar müşahidə olunan uşaqların yaddaş proseslərində, xüsusən də eşitmə yaddaşında ciddi məhdudiyyətlər mövcuddur. Bu kateqoriyadan olan uşaqlar eşitdikləri məlumatı tam dərk etməkdə, onu sistemləşdirməkdə və uzun müddət yadda saxlamaqda çətinlik çəkirlər. Ənənəvi tədris üsulları, əsasən, mexaniki təkrara, yəni materialların istifadəsinə və sadələşdirilmiş məzmun təqdimatına əsaslandığından eşitmə yaddaşının inkişafını tam təmin etmir. Halbuki, şagirdlərin şifahi təlim materiallarını qavraması, danışmaq nitqini düzgün qurması və sosial mühitdə ünsiyyətə daxil olması üçün eşitmə yaddaşının inkişafı həlledici əhəmiyyət daşıyır. Buna görə də intellektual pozulmaları olan uşaqlar üçün eşitmə yaddaşının inkişafını stimullaşdıran xüsusi metodların hazırlanması və onların praktik tətbiqinin sınaqdan keçirilməsi pedaqoji və psixoloji baxımdan aktuallıq kəsb edir. Problemin elmi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, yaddaş proseslərinin inkişaf qanunauyğunluqları öyrənilməklə yanaşı, təlim prosesində istifadə oluna biləcək səmərəli korreksiyaedici üsulların işlənməsi üçün nəzəri baza formalaşdırılır.

### **Metodologiya**

Tədqiqatın diaqnostika mərhələsində A.R.Luriyanın və S.Y.Rubinşteynin işləyib hazırladığı “10 söz” metodikası tətbiq olunmuşdur. Bu metod vasitəsilə həm dərhal yadasalma, həm də bir müddət keçdikdən sonra yadasalma göstəriciləri qiymətləndirilmişdir. Bundan əlavə, eksperimental qrupda 3 ay müddətində həftədə iki dəfə olmaqla “strukturlaşdırılmış şeir əzbərləmə proqramı” həyata keçirilmişdir. Bu proqram uşaqlarda ritm, intonasiya və emosional təqdimat vasitəsilə eşitmə yaddaşının stimullaşdırılmasına yönəlmişdir. Nəzarət qrupunda isə tədris prosesi ənənəvi üsullarla davam etdirilmiş, əlavə müdaxilə tətbiq olunmamışdır. Eksperimentdən əvvəl və sonra aparılan diaqnostikadan əldə edilən nəticələr statistik emal üçün Python proqram təminatında işlənmişdir. Orta göstə-

ricilər, standart sapmalar, qruplararası fərqlər və korrelyasiya əmsalları hesablanaraq eksperimental təsirin effektivliyi müəyyən etmişdir.

### **Əsas hissə / Main part**

İntellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqların eşitmə yaddaşını şəir əzbərləmə vasitəsilə korreksiya edərək bu tədqiqat sahəsini genişləndirmək istədik. Tipik inkişafa malik uşaqlarda eşitmə yaddaşının inkişafı təbii şəkildə və digər koqnitiv funksiyalarla sinxron şəkildə baş verir. Lakin intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda bu proses çox vaxt çətinliklərlə müşayiət olunur. Eşitmə yaddaşının məhdudluğu nitqin, tədris proqramının mənimsənilməsini və digər idraki funksiyaların inkişafını çətinləşdirir. Məsələn, bu kateqoriyadan olan uşaqlar çox vaxt uzun göstərişləri yadda saxlamaqda, səsləri fərqləndirməkdə, məlumatı düzgün şəkildə qəbul edib qavramaqda, obyektlər və hərəkətlər arasında əlaqə yaratmaqda çətinlik çəkirlər. Qeyd etmək vacibdir ki, eşitmə yaddaşının inkişafındakı ən kiçik problemlər belə uşaqların öyrənmə və sosial inteqrasiya imkanlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Eşitmə yaddaşı nitqin mənimsənilməsi prosesində əsas rol oynayır. İntellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda şəir əzbərləmə eşitmə yaddaşının inkişafına kömək edən, səslə informasiyanı qavrama və yadda saxlamayı yaxşılaşdıran təsirli bir vasitə ola bilər. Şeir öyrənmənin iş mexanizmi, onun ritmik və qafiyəli quruluşunda gizlidir; bu xüsusiyyətlər məlumatı qəbul etməyi və yadda saxlamağı asanlaşdırır, şeirlərin informasiyanı yadda saxlamaq üçün effektiv mnemonik texnikalara çevrilməsini təmin edir. Şeirin əzbərlənməsi təkcə yaddaşı gücləndirmir, həm də diqqət, fonematik qavrayış və motor bacarıqları kimi əlavə neyropsixoloji prosesləri aktivləşdirir.

İntellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlar üçün şeirdə təkrarlanan səslər yaddaşın inkişafına əlavə dəstək verir. Bu, qafiyəli sətirlərin daha asan qəbul edilməsi və onların ritmliliyi sayəsində daha tez yadda saxlanması ilə baş verir. Beləliklə, şeirlər eşitmə yaddaşını məşq etdirmək üçün yalnız yaddaşın inkişafına kömək etməklə kifayətlənmir, həm də diqqət və konsentrasiya kimi digər koqnitiv bacarıqları inkişaf etdirir.

Bundan əlavə, şeirlərlə işləyərkən emosional komponentin də önəmi vacibdir. Ritm və şeir quruluşuna yönəldilərək, uşaqlarda narahatlıq və gərginliyi aradan qaldırmağa və emosional vəziyyətlərini yaxşılaşdırmağa nail olmaq mümkündür. Bu isə, öz növbəsində, onların öyrənmə və yaddaş qabiliyyətlərinə müsbət təsir göstərir. Şeirlərə emosional cəlb olunma prosesi yalnız koqnitiv deyil, həm də emosional-sosial funksiyaların inkişafına gətirib çıxara bilər.

Baxmayaraq ki, intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda yaddaş və nitq bacarıqlarının inkişafı ilə bağlı çoxsaylı tədqiqatlar mövcuddur, şeirin öyrənilməsinin eşitmə yaddaşına təsiri hələ də kifayət qədər araşdırılmamışdır. Bu sahədə aparılan tədqiqatlar, əsasən, musiqi və ritmin öyrənmə prosesinə təsiri üzərində dayanır, lakin şeirlərlə eşitmə yaddaşının yaxşılaşdırılmasına dair tətbiq və təsir geniş şəkildə təhlil edilməmişdir. Bu isə şeir öyrənməyin eşitmə yaddaşına təsir mexanizmlərinin başa düşülməsində boşluq yaradır, xüsusilə də inkişaf pozuntuları olan uşaqlar kontekstində. Yaddaşın inkişafına şeirlərin təsirini əsaslandıran tədqiqatlar hələ də məhdud saydadır.

Bütün bu nəzəri əsaslandırmalar və empirik tədqiqatların nəticələrini nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, şeir əzbərləmə metodu intellektual problemlili uşaqlarda eşitmə yaddaşının inkişafına müsbət təsir göstərə bilər və bu metod gələcəkdə daha geniş şəkildə tətbiq olunmaq üçün yüksək potensiala malikdir.

Tədqiqatın eksperimental hissəsində tərtib edilmiş strukturlaşdırılmış şeir əzbərləmə proqramı tətbiq edilmişdir.

Bu proqramın əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

1. **Mərhələli əzbərləmə:** şeir hissələrə bölünərək mərhələli şəkildə öyrədilir. Övvəlcə bir bənd, sonra isə növbəti bəndlər əlavə olunaraq proses davam etdirilir.
2. **Ritm və intonasiya:** şeirin musiqi və ya ritmik təkrarlamalarla əzbərlənməsi yaddasaxlama prosesini asanlaşdırır.
3. **Təkrar və möhkəmləndirmə:** məlumatın uzunmüddətli yaddaşa ötürülməsi üçün təkrarlamalar həyata keçirilir.
4. **Vizual dəstək:** şeirin dinlənməsi ilə yanaşı, müvafiq şəkillər və ya video materialların təqdim olunması ilə vizual yaddaş da stimullaşdırılır.

Hazırkı tədqiqatın məqsədi intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda şeir əzbərləmənin eşitmə yaddaşının inkişafına təsirini öyrənməkdən ibarətdir. Strukturlaşdırılmış şeir əzbərləmə proqramında iştirak etmiş uşaqların eşitmə yaddaşının göstəriciləri, proqramda iştirak etməyənlərlə nisbətdə daha yüksək olacaqdır. Tədqiqat, intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda eşitmə yaddaşının reabilitasiyası üçün effektiv metodlar haqqında bilik bazasına töhfə verməyi və bu qrup uşaqlarla işləyən pedaqoqlara və mütəxəssislərə praktik tövsiyələr verməyi hədəfləyir.

Şeir əzbərləmə pedaqoqlar, loqopedlər və psixoloqlar üçün effektiv metod ola bilər. Həmçinin bu metodun valideynlər tərəfindən ev şəraitində tətbiq olunması da mümkündür. Maksimal səmərəliliyi təmin etmək məqsədilə metod hər bir uşağın inkişaf səviyyəsi və fərdi ehtiyaclarına uyğun şəkildə tətbiq edilməlidir.

**Metodikalar.** Tədqiqat Bakı şəhəri 286 saylı tam orta məktəbdə, 11 və 3 saylı xüsusi təhsil müəssisələrində aparılmışdır. Eksperimentə, ümumilikdə, 50 nəfər

(25 nəfər nəzarət qrupunda, 25 nəfər eksperimental qrupda yer almışdır) 6-10 yaş arası intellektual problemlili uşaqlar cəlb edilmişdir. Bu yaş aralığı həm erkən inkişaf dövrünü, həm də ümumi orta məktəb təhsilinin mühüm mərhələsini əhatə edir. Məhz bu dövrdə yaddaş və qavrayış funksiyalarının stimullaşdırılması, sonrakı illərdə akademik nailiyyətlərin formalaşması üçün əsas baza rolunu oynayır.

Eşitmə yaddaşının diaqnostikası üçün A.R.Luriyanın “10 söz” metodikasından istifadə olunmuşdur. 3 ay müddətində yalnız eksperimental qrup ilə korreksiyaedici iş aparıldıqdan sonra nəticələr bir daha hər iki qrup üzrə yenidən yoxlanılmışdır. Statistik təhlil *Python* proqramlaşdırma dili vasitəsilə aparılmış, təhlil zamanı hər iki qrup üzrə aşağıdakı göstəricilər müəyyənəndirilmişdir:

- korreksiyaedici işdən əvvəl və sonra orta qiymət;
- korreksiyaedici işdən əvvəl və sonra standart kənarlaşma;
- əvvəlki və sonrakı nəticələr arasında orta fərq – korrelyasiya.

Eksperimental qrupda korreksiyaedici iş strukturlaşdırılmış metod vasitəsilə aparılmışdır.

İntellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqların eşitmə yaddaşının inkişaf etdirilməsi məqsədilə 3 ay müddətində həyata keçirilən strukturlaşdırılmış şeir əzbərləmə proqramı, xüsusi təlim metodlarına əsaslanaraq hazırlanmışdır. Proqram, həftədə iki dəfə olmaqla, ümumilikdə, 24 məşğələdən ibarətdir və hər məşğələ 20-30 dəqiqə davam etmişdir.

**Proqramın strukturu:** proqramın əsas məqsədi uşaqların eşitmə yaddaşını inkişaf etdirməkdir. Hər məşğələ aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

- *Motivasiya mərhələsi.* Ritmik oyun vasitəsilə uşaqların diqqəti cəmlənərək şeirə yönəldirilir.
- *Yeni şeirin təqdimatı.* Müəllim tərəfindən şeir ifadəli şəkildə səsləndirilir.
- *Şeirin mərhələli əzbərləndirilməsi.* Şeir hissə-hissə öyrədilir və uşaqlarla birgə təkrar olunur.
- *Ritm və intonasiya ilə təkrar.* Şeirə uyğun ritmik hərəkətlər və jestlər vasitəsilə yaddasaxlama dəstəklənir.
- *Yaradıcı tapşırıqlar.* Şeirlə bağlı sadə sual-cavab, qafiyə tapma, illüstrasiya yaratma fəaliyyətləri yer alır.

**Proqrama daxil edilmiş şeirlər:** proqrama, yaş səviyyəsinə və intellektual qabiliyyətlərinə uyğun, qısa, aydın və ritmik quruluşa malik şeirlər daxil edilmişdir. Şeirlər, əsasən, klassik Azərbaycan uşaq poeziyası və müasir şairlərin sadə dildə yazılmış əsərlərindən seçilmişdir:

- Abdulla Şaiq – “Qızıl gül”
- Mirmehdi Seyidzadə – “Uçun, quşlar!”
- Mirzə Ələkbər Sabir – “Uşaq və buz”
- Teymur Elçin – “Sərçə”

- Teymur Elçin – “Can nənəm”

Əlavə olaraq, müəllim proqram boyu şeirlərin mövzusunı uşaqların gündəlik həyatına və maraq dairəsinə uyğunlaşdırmağa çalışmış, bununla da onların motivasiyası daha da yüksəlmişdir.

### **Strukturlaşdırılmış şeir proqramı üzrə bir məşğələnin mərhələli planı (məzmun və müddət üzrə)**

Cədvəl 1.

| Mərhələlər                   | Məzmun və fəaliyyətdən ibarət izah                                                                                                | müddət    |
|------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Motivasiya və diqqət toplama | Salamlaşma, ritmik əl çalma oyunu ilə uşaqların diqqəti cəmlənir.                                                                 | 5 dəq.    |
| Yeni şeirin təqdimatı        | Müəllim şeiri ifadəli şəkildə iki dəfə səsləndirir.<br>Şeirin adı və müəllifi qeyd olunur.                                        | 5 dəq.    |
| Mərhələli əzbərlətmə         | Ritmik əl hərəkətləri ilə müşayiət edilir.<br>Qafiyələrə xüsusi diqqət yetirilir.                                                 | 10 dəq.   |
| Dəstəkləyici fəaliyyətlər    | Şeirlə bağlı sual-cavab (“Sərçə nə edirdi?”, “Mən niyə ağlamaq istədim?” və s.)<br>Sərçə təsvirli şəkil seçmək və müzakirə etmək. | 5-10 dəq. |
| Möhkəmləndirmə və yekun      | Şeirin bütöv şəkildə təkrarı.<br>“Ən çox yadında nə qaldı?” sualı ilə refleksiya.<br>Səğollaşma.                                  | 5 dəq.    |

Eksperimental iş aparıldıqdan sonra hər iki qrup üçün əldə edilən nəticələr aşağıda göstərilmişdir:

#### **Eksperimental qrup:**

1. Korreksiyaedici işdən əvvəl orta qiymət: ( $\bar{X} = 1.88$ )
2. Korreksiyaedici işdən sonra orta qiymət (3 aydan sonra): ( $\bar{X} = 2.56$ )
3. Korreksiyaedici işdən əvvəl standart sapma: ( $\sigma = \sqrt{N \sum (X_i - \bar{X})^2} = 0.86$ )
4. Korreksiyaedici işdən sonra standart sapma: ( $\sigma = \sqrt{N \sum (X_i - \bar{X})^2} = 0.98$ )
5. Nəticələr arasındakı orta fərq: ( $N \sum D = 0.68$ )
6. Nəticələr arasında korrelyasiya: ( $r = 0.63, p < 0.05$ )

Nəticələr eksperimental qrupda korreksiyaedici işin eşitmə yaddaşına müsbət təsir etdiyini göstərir. Ümumilikdə, iştirakçılar üç ay ərzində daha çox söz yadda saxlayıblar (orta qiymət 1.88-dən 2.56-a yüksəlib). Lakin, nəzərə almaq lazımdır ki, korreksiyaedici işdən sonra standart sapmanın artması (0.86-dan 0.98-ə) nəticələrin daha müxtəlif olduğunu göstərir. Bu, o deməkdir ki, qrupda həm yaxşı

irəliləyiş göstərən uşaqlar, həm də irəliləyişin az olduğu uşaqlar olub. Nəticələr arasındakı orta fərq (0.68) göstərir ki, ümumilikdə iştirakçılar müsbət dinamika nümayiş etdiriblər.

Nəticələr arasında korrelyasiyanın 0.63 olması, metodun davamlı effekt verdiyini, yəni ilkin mərhələdə daha yaxşı nəticə göstərən uşaqların sonrakı mərhələlərdə də inkişaf etdiyini göstərir. Bu, metodun qısa müddət ərzində effektiv nəticə verməklə yanaşı, davamlı öyrənmə vərdişləri qazandırdığını da sübut edir. Korrelyasiya statistik əhəmiyyətə malik olduğu üçün əldə edilən inkişaf təsadüfi deyil, tətbiq olunan metodla birbaşa əlaqəlidir.

**Müşahidə qrupu:**

1. Korreksiyaedici işdən əvvəl orta qiymət: ( $\bar{X} = 2.00$ )
2. Korreksiyaedici işdən sonra orta qiymət: ( $\bar{X} = 1.88$ )
3. Korreksiyaedici işdən əvvəl standart sapma: ( $\sigma = \sqrt{N \sum (X_i - \bar{X})^2} = 1.00$ )
4. Korreksiyaedici işdən sonra standart sapma: ( $\sigma = \sqrt{N \sum (X_i - \bar{X})^2} = 0.94$ )
5. Nəticələr arasındakı orta fərq: ( $N \sum D = -0.12$ )
6. Nəticələr arasında korrelyasiya: ( $r = 0.68, p < 0.05$ )

Müşahidə qrupunda ilkin diaqnostikadan 3 ay sonra eşitmə yaddaşının orta qiyməti 2.00-dan 1.88-ə düşmüşdür. Nəticələr göstərir ki, heç bir xüsusi iş aparılmadan uşaqların eşitmə yaddaşı daha da zəifləmişdir. Bu eniş, inkişafın sabit qalmadığını və davamlı təlimin zəruri olduğunu göstərir. Əgər intellektual pozuntuları olan uşaqlara məqsədyönlü metodlarla müdaxilə edilməzsə, mövcud bacarıqların da zəifləmə ehtimalı yüksəlik.

Standart sapmanın azalması (1.00-dan 0.94-ə), nəticələrin daha stabil olduğunu göstərir. Ancaq orta fərq (-0.12) 3 ay müddətində yaddaşda heç bir müsbət dəyişiklik olmadığını və nəticələrin bir qədər azaldığını göstərir. Korrelyasiya ( $r = 0.68$ ) nəticələr arasında müsbət əlaqə olduğunu göstərir, lakin bu əlaqə heç bir əhəmiyyətli dəyişiklik baş verməyib, çünki qrupda ümumi irəliləyiş müşahidə edilmir.

Alınan nəticələr şəir əzbərləmə metodunun uşaqlarda eşitmə yaddaşının inkişafında yüksək effektivliyə malik olduğunu göstərir. Eksperimental qrupda orta nəticələrdə müsbət dinamika müşahidə olundu, ancaq müşahidə qrupunda heç bir xüsusi iş aparılmadığı üçün müsbət dəyişiklik görülmədi. Bu da onu göstərir ki, xüsusi korreksiyaedici işlər həyata keçirilmədikdə uşaqların yaddaşı inkişaf etmir.

Əhəmiyyətli olan bir məqam da odur ki, şəir əzbərləmə metodu yalnız eşitmə yaddaşını inkişaf etdirmir, həm də uşaqların nitq və qavrayış bacarıqlarının artırılmasına kömək edir, diqqət və konsentrasiyanın inkişafına müsbət təsir göstərir.

## Nəticə / Conclusion

Aparılan diaqnostik test nəticələri intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda eşitmə yaddaşının zəif inkişaf etdiyini göstərmişdir. Bu, onların ümumi nitq inkişafına, sosial ünsiyyət bacarıqlarına və təlim prosesində iştirakına mənfi təsir göstərmişdir. Eşitmə yaddaşının zəifliyi uşaqlarda dinləmə, informasiyanı qəbuletmə və mənimsəmə bacarıqlarını çətinləşdirir ki, bu da onların gündəlik həyatda və təhsil mühitində daha çox dəstəyə ehtiyac duymalarına səbəb olur.

Üç ay müddətində (həftədə 2 dəfə olmaqla) həyata keçirilən korreksiyaedici işlər (strukturlaşdırılmış şeir əzbərləmə proqramı vasitəsilə) nəticəsində eşitmə yaddaşında müəyyən qədər müsbət dinamika müşahidə edilmişdir. Proqram çərçivəsində uşaqlara yaşlarına və imkanlarına uyğun, ritmik, qısa və yadda qalması asan olan şeirlər təqdim edilmiş, bu şeirlər müxtəlif oyunlar, ritmik hərəkətlər və vizual materiallarla müşayiət olunaraq uşaqların marağı artırılmışdır. Qeyd olunan proqram üzrə korreksiya işləri daha uzun müddət davam etdirilərsə, nəticələrin daha yüksək olması gözlənilir.

Bu metod gələcəkdə daha geniş miqyasda tətbiq oluna bilər və intellektual pozuntuları olan uşaqlarla işləyən pedaqoqlar üçün tövsiyə edilə bilər. Bundan əlavə, gələcək tədqiqatlarda bu sahədə digər metodların – məsələn, musiqi terapiyası, interaktiv oyun texnologiyaları və vizual yaddaş texnikalarının tətbiqi də araşdırıla bilər. Bu kimi alternativ və ya tamamlayıcı üsullar eşitmə yaddaşının inkişafını daha da dərinləşdirə və uşaqların ümumi psixopedoqoji inkişafına müsbət təsir göstərə bilər.

Beləliklə, tədqiqatın nəticələrinə əsasən, şeir əzbərləmə metodunun intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda eşitmə yaddaşının inkişafına müsbət təsir göstərdiyi müəyyən edilmişdir və bu metodu eşitmə yaddaşını gücləndirmək üçün effektiv bir vasitə kimi qiymətləndirmək mümkündür.

**Məqalənin aktuallığı.** İntellektual pozuntuları olan uşaqların təhsili və inkişafı müasir təhsil sisteminin ən vacib məsələlərindən biridir. Bu kateqoriyaya aid uşaqların xüsusi ehtiyaclarını nəzərə alaraq, onların inkişafında fərdi yanaşmaların tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Eşitmə yaddaşı isə intellektual inkişafı dəstəkləyən əsas bacarıqlardan biri hesab olunur. Şeir əzbərləmək, uşaqların eşitmə yaddaşını gücləndirərək onların dil bacarıqlarını, yaddaşını, diqqət konsentrasiyasını inkişaf etdirə bilər. Bu metodun intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqların təlimində tətbiqi yeni bir yanaşmadır və onların fərdi inkişafının stimullaşdırılmasına xidmət edir. Uşaqların təhsilində tətbiq olunan yeni, effektiv metodların təşviqi baxımından məqalə həm nəzəri, həm də praktik əhəmiyyət daşıyır və tədqiqatın aktuallığını şərtləndirir.

**Məqalənin elmi yeniliyi.** Bu məqalənin elmi yeniliyi, intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarda eşitmə yaddaşının inkişafının şəir əzbərləmə metodu ilə araşdırılması və bu prosesin effektivliyinin müasir statistik metodlarla təhlil edilməsi ilə xarakterizə olunur. Tədqiqat çərçivəsində 3 ay ərzində həyata keçirilmiş korreksiyaedici işin nəticələri *Python* statistik proqram təminatı vasitəsilə obyektiv şəkildə təhlil olunmuşdur. Bu metodla aparılan statistik təhlil nəticələrin daha etibarlı və dəqiq olmasını təmin edir. Belə bir analitik yanaşma, xüsusi təhsil sahəsində daha öncə tətbiq olunmamış bir metodun həyata keçirilməsi ilə xarakterizə olunur.

**Məqalənin praktik əhəmiyyəti.** Məqalə yalnız nəzəri araşdırmaya deyil, həm də praktik tətbiqə yönəlmişdir. Şeir əzbərləmək, uşaqların yaddaşını inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də diqqət və konsentrasiyasını artırır, nitq bacarıqlarını genişləndirir; bu da, öz növbəsində, onların öyrənmə və sosial inteqrasiya imkanlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Tədqiqatın nəticələri intellektual inkişaf pozuntusu olan uşaqlarla işləyən təhsil işçiləri üçün həm faydalıdır, həm də bu istiqamətdə yeni yanaşmaların tətbiqinə imkan yaradır.

### **İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References**

1. Hüseynova N., Məlikov M. (2018). Xüsusi pedaqogikanın müasir problemləri. ADPU, Bakı.
2. Hüseynova N., Aslanova S. (2018). Xüsusi psixologiya (2 cild), ADPU, Bakı.
3. Qasımov S., Kərimova E. (2004). “Əqli və fiziki inkişafı ləngiyən uşaqların diaqnostikası və korreksiyası”, Bakı.
4. Alloway, T.P., Gathercole, S.E., Pickering, S.J. (2009). The cognitive and educational implications of working memory in children. *Memory*, 17(3), 130-137.
5. Baddeley, A.D. (2003). Working memory and language: An overview. *Journal of Communication Disorders*, 36 (3), 189-208.
6. Conrad, R. (1964). Acoustic confusions in immediate memory. *Nature*, 201(4913)1054-1055. DOI: 10.1038/2011054a0
7. Ebbinghaus, H. (1885/1964). *Memory: A contribution to experimental psychology*. Dover Publications.
8. Hodapp, R.M., Fidler, D.J. (1999). The Development of children with Down syndrome. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 5(3), 121-129.

9. Koppenhaver, D.A., Yoder, D.E., Warren, S.F. (2000). A model of the development of communication in children with severe disabilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 43(1), 91-104.
10. Thaut, M.H., Gardiner, M.F., Holmberg, D. (2014). The role of music in the rehabilitation of movement disorders. *Frontiers in Psychology*, 5, 218. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00218>
11. Rose, N., Houghton, S., Cartledge, P. (2016). The role of working memory in students with learning disabilities: An exploration of the interventions. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal*, 14(1), 37-50.
12. Rubin, D.C. (1995). *Memory in oral traditions: The cognitive psychology of epic, ballads, and counting-out rhymes*. Oxford University Press.
13. Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Alper, J. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports* (11th ed.). Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
14. Thompson, C.P., Kohn, L.E., Johnson, K.S. (2005). Memory and learning: Effects of instruction on retention. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 31(4), 681-693. DOI: 10.1037/0278-7393.31.4.681